

Europeana Collections 1914-1918

– et digitalt monument over Første Verdenskrig

*af chefkonsulent, tidl. nationalbibliotekschef Steen Bille Larsen,
Det Kongelige Bibliotek*

Egentlig har jeg nok haft det med Første Verdenskrig som de fleste andre danskere: Det er længe siden. Det er ikke en begivenhed, som vi har tæt på eller selv har oplevet, men Verdenskrigen står alligevel i et særligt skær. Verdenskrigen forbindes med et forfærdeligt blodbad i skyttegravene, en humanitær katastrofe og en meningsløs krig, hvor jævne sønner døde til ære for generalers og aristokraters forfængelighed.

Første Verdenskrig er i det hele taget kendetegnet ved, at den stadig er levende i bevidstheden, således diskuteres det stadig i nogle lande, hvorledes man skal markere 11. november, årsdagen for krigens afslutning. Den er dernæst kendetegnet ved, at den nok er levende i bevidstheden, men at der ikke er nogen levende personer at samles om, ingen helte, ingen skurke, ingen veteraner. Den efter sigende sidste britiske krigsveteran, Claude Shoules, døde i maj 2011, 110 år gammel.¹ Det mærkelige ved Første Verdenskrig er, at den stadig lever, fordi den var så anderledes og uforudset dramatisk. Krigens ukontrollerede voldsomhed og masseslagteriet er en af grundene. Det andet er, hvad man kan kalde "krigens meningsløshed." De store slag, hvor hundredetusinder blev dræbt, var meningsløse, fordi de ikke rykkede fronterne en tomme. For nogle soldater var krigen især meningsløs, fordi de kæmpede for en sag, som ikke var deres.

Dansksindede sønderjyder kæmpede for kejser Vilhelm, hvis sag var en plads i solen for tyskerne. Tjekker, slovakker, kroater, slovenere, polakker blev udskrevet til kamp for den habsburgske sag, som ikke var deres. De britiske og franske kolonitropper blev sendt i kamp af deres koloniherrer. I Rusland sagde soldaterne stop i 1917 og zaren abdicerede. Verdenskrigen var anledningen til den efterfølgende bolsjevikiske revolution. Krigens dramatik og meningsløshed gør, at den sidder dybt i os så mange år efter. Det modsigelsesfyldte er, at Verdenskrigen samtidig blev et brud med den gamle verden og porten til det moderne Europa med en ny geografi og nye samfundsstrukturer.

Imarts 2010 fik Det Kongelige Bibliotek en henvendelse fra et af Tysklands førende biblioteker, *Staatsbibliothek zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz* med spørgsmålet, om institutionen ville være partner i et europæisk projekt om digitalisering af bøger, småtryk, billeder m.m. om Første Verdenskrig. Baggrunden for henvendelsen var, at chefen i Berlin og chefen for det franske nationalbibliotek, Bibliothèque nationale de France, havde fået den ide at skabe et EU-projekt, hvor nationalbibliotekerne skulle digitalisere trykte værker og specialsamlinger vedrørende Første Verdenskrig til lancering i

Til sikring af Danmarks neutralitet indkaldtes i august 1914 en sikringsstyrke på mere end 50.000 mand, hvoraf de 40.000 skulle forsvare hovedstaden. Fotografiet viser en situation fra Sølvgade kaserne i København, hvor de indkaldte er ved at gøre klar til militærtjeneste, fulgt af familierne. Foto: Holger Damgaard. Digitaliseret til Europeana 1914-1918. (Det Kongelige Bibliotek).

Europeana, som er EU's digitale kulturportal. Materialet skulle bidrage til at dokumentere hele historien og afspejle de forskellige holdninger og forskellige perspektiver, såsom officielle rapporter, soldaternes erfaringer, civilbefolkningens situation, krigsfangerne, ofre for konflikten, hjemmefronten, de politiske grupperinger, krigsmodstanderne, Røde Kors m.v. Først var det tanken, at projektet kun skulle omfatte lande, som var krigsførende, men for at fuldstændiggøre billedet ønskede initiativtagerne at udvide projektet med et neutralt land, nemlig Danmark. Målet var at skabe en digital helhed om krigen på europæisk plan.² Inspirationen kom fra *Europeana*, som opfordrede de europæiske kultur-

institutioner til at bidrage med ideer til samarbejdsprojekter i anledning af 100-året. Det var ikke svært at finde partnerne til dette digitaliseringsprojekt, som blev nationalbibliotekerne i Belgien, Danmark, England, Frankrig, Italien, Serbien, Tyskland og Østrig.

Planen om at digitalisere danske bøger om Første Verdenskrig var i overensstemmelse med Det Kongelige Biblioteks digitaliseringsstrategi, som går ud på at digitalisere danske bøger i deres helhed i den takt, der kan skaffes finansiering til. Her var et bidrag, så det var "ja" på stedet. For Det Kongelige Bibliotek var projektet tilmed såre enkelt, da en stor del af forarbejdet allerede var gjort tilbage under Verdenskrigen.

Dagbladet Politikens hestetrukne "flyveblad" i dagene lige efter 1. august 1914, hvor Tyskland trådte ind i krigen. Det svirrede med rygter, og det var usikkert, om Danmark kunne fastholde sin neutralitet. Som det fremgår af teksten på et af skiltene, var neutraliteten et hovedemne: "Danmarks korrekte neutrale Holdning omtales med anerkendelse i den tyske Presse." Foto: Holger Damgaard. Digitaliseret til Europeana 1914-1918. (Det Kongelige Bibliotek).

Når man læser Det Kongelige Biblioteks årsberetninger 1914-1918 kan man se, at Verdenskrigen allerede dengang blev betragtet som en begivenhed af særlig karakter og stor rækkevidde. Da krigen brød ud i 1914, var det opfattelsen, at krigen ville blive kort, og at soldaterne ville være hjemme inden jul.³ Det holdt som bekendt ikke, og krigen stivnede i en stillingskrig. Denne udvikling tog Det Kongelige Bibliotek til efterretning i 1915, hvor biblioteket skrev i årsberetningen, at Verdenskrigen har udviklet sig til en så speciel begivenhed, at litteraturen emnemæssigt må holdes samlet.⁴ Bøger i nationalsamlingen blev samlet i en særlig katalog "Verdenskrigen 1914-

1918," som rummer mere end 1.000 bøger skrevet på dansk. Det er bøger om krigens gang, om krigens perspektiver, oversatte regeringsdokumenter osv. Fotografier blev samlet under emnet "Verdenskrigen." Disse enestående samlinger har været grundlaget for den danske del af projektet. Bøgerne er nu blevet digitaliseret sammen med et udvalg af småtryk, fotografier og landkort fra perioden. I alt drejer det sig om 147.000 sider.

For fuldstændighedens skyld skal det tilføjes, at udenlandsk litteratur om Verdenskrigen også havde de danske videnskabelige bibliotekers store opmærksomhed. Alene Det Kongelige Bibliotek anskaffede 6.600 udenlandske bøger, især

bøger fra de krigsførende lande med dokument-samlinger og propagandamateriale.⁵

Deltagerne fra de otte lande i digitaliseringsprojektet samledes første gang i Luxembourg i efteråret 2010 i forbindelse med, at EU-kommissionen skulle godkende projektet.⁶ Projektet fik officielt titlen *Europeana Collections 1914-1918 (Remembering the First World War – a digital collection of outstanding sources from European national libraries)*. Det skulle løbe i tre år og starten blev sat til 1. maj 2011. Målet var at skabe et digitalt monument, som skulle offentliggøres på Europeana-portalen, hvis målgruppe bl.a. er den alment historisk interesserede offentlighed og undervisningssektoren.

Siden mødet i Luxembourg er projektets deltagere mødtes en del gange. Deltagerne i digitaliseringsprojektet er 3. eller 4. generation af de bedsteforældre og oldeforældre, for hvem Første Verdenskrig var nutid. Jeg har været berørt ved tanken om, at her sidder vi rundt om bordet som efterkommere af en tidligere generation, hvor 50 % af alle mænd mellem 17 og 49 år blev udskrevet til krigstjeneste. Jeg gætter på, at projektdeltagerne i hver deres familie må have en historie fra perioden, men disse historier er meget forskellige, afhængig af hvor personerne var.⁷ Europeanas indsamlingsprojekt af private papirer bidrager med ny information om, hvorledes og hvorfor krigen blev oplevet så forskelligt. Der er lige så mange personlige historier om Første Verdenskrig, som der er deltagere. Vi samarbejder inden for rammerne af EU, som har skabt en ny politisk virkelighed for Europa, og vi bidrager med et nyt kapitel til erindringen ved at opbygge et digitalt monument over en dramatisk historisk begivenhed. Det er udsagt, at nutidens europæiske fælles-

skab er en vigtig faktor for, at fortidens fejl ikke skal gentages.

Vi har vore forskelligheder. Eng-lænderne taler om “The Great War,” hvor tyskerne kommer med et stille suk: for os var Verdenskrigen starten for Hitler – det er der intet “great” over. For mig var især mødet med serberne interessant, fordi jeg som de fleste danskere mest har forbundet Verdenskrigen med Vestfronten. Serberne har hele tiden været foran projektets tidsplan. Men det har været svært at følge, da der er sprogbarrierer og deres hjemmeside bruger kyrilliske bogstaver, retfærdigvis med en stor investering i oversættelse til engelsk. Serbien førte op til 1914 en nationalistisk udenrigspolitik, der havde til formål at få det habsburgske monarki til at bryde sammen. Østrig-Ungarn ventede kun på anledningen til en “straffeekspedition.” Anledningen kom, da medlemmer af den serbiske terrororganisation *Den Sorte Hånd* d. 28. juni 1914 foretog attentatet i Sarajevo mod den østrig-ungarske tronfølger. “Straffeekspeditionen” mod Serbien resulterede indledningsvis i et ydmygende militært nederlag til Østrig-Ungarn. På det tidspunkt havde andre stormagter allerede grebet ind. Østrig-Ungarns opgør med Serbien er et godt eksempel på, hvorledes krigen fulgte sin egen logik med katastrofale følger.

Europeana markerede officielt afslutningen af sine projekter om Første Verdenskrig i Berlin 30.-31. januar i år med en konference *Unlocking Sources – The First World War Online & Europeana*, hvor det digitale monument blev præsenteret. Ud over nationalbibliotekernes digitaliseringsprojekt har *Europeana*

Teksten på dette billede er: "Rationering i København 1918." Billedet viser en kø foran en af Københavns kendte slagterforretninger, Johan Becher i Blaagaardsgade på Nørrebro i København. Varemangel, social nød og rationering ramte også Danmark. Historien bag fotografiet kendes ikke, men man kan gette på, at et rygte om at slagterforretningen havde fået nye varer, førte til en kø langt ud på gaden. Foto: Holger Damgaard. Digitaliseret til Europeana 1914-1918. (Det Kongelige Bibliotek).

også inspireret til andre initiativer. I et andet projekt har man søgt at indsamle, hvad der endnu findes i private gemmer af soldaterbreve, dagbøger, soldaterbøger osv. I Danmark koordineredes indsamlingen af Kulturstyrelsen.⁸ I et tredje projekt med Det Danske Filmmuseum som partner digitaliseredes gamle film fra og om Første Verdenskrig.⁹

Det samlede resultat af indsatsen er, at 20 europæiske lande har bidraget med digitalisering af 400.000 bøger, dokumenter, billeder m.v. og 660 timer film fra audiovisuelle samlinger. Desuden har 12 lande ved særlige indsamlingsdage fortaget 60.000 digitaliseringer af personlige papirer i privateje fra 8.000

personer. Alt dette blev præsenteret ved konferencen i Berlin.

Med 100-året som baggrund er interessen for Første Verdenskrig blusset op i presse og medier. Nu, hvor begivenhederne er på afstand og den politiske virkelighed en anden, er historikere og andre fagfolk begyndt at genskrive og nuancere synet på Verdenskrigen.¹⁰ *Europeana 1914-1918* er et monument over Verdenskrigen,

<www.europeana1914-1918.eu/da>

men af en anden karakter end de tusinder af monumenter der findes i Europa. Her er ingen sejre, ingen helte, ingen

faldne, ingen tabere. Europeanas digitaliseringsprojekt stiller kildemateriale til rådighed på en ny måde, til kritisk efterprøvning og tilgængeligt for alle.

I den fysiske verden var det begrænset, hvor mange der kunne få adgang til kildematerialet. Det Kongelige Bibliotek har anvendt den nye teknologi og de nye spredningsmuligheder for at give direkte adgang for de mange til den trykte samtidslitteratur, til fotografier, kort osv. Hidtil har materialet kun været kendt af de få. Nu kan andre end specialister lettere benytte materialet og forskere i andre lande har langt nemmere ved at udnytte kilderne. Det kan kun bidrage

til at give opfattelsen af Første Verdenskrig flere facetter.

Den danske del af det fælleseuropæiske digitaliseringsprojekt er desuden det første eksempel på en systematisk to-taldigitalisering af nationallitteratur fra det 20. århundrede. Den nyere litteratur har på grund af ophavsretslige restriktioner ikke stået i centrum for nationens digitaliseringsstrategi i de ca. 15 år, hvor denne aktivitet har foregået. Det kan i sig selv give anledning til overvejelser blandt alle de involverede aktører om, at der må findes løsninger, således at der gives bedre almen digital adgang til det 20. århundredes litteratur.

På bibliotekets hjemmeside findes på temasiden om Første Verdenskrig en oversigt over de samlinger, som er blevet digitaliseret i forbindelse med EU-projektet:

www.kb.dk/da/nb/tema/historie/ww1/om_samling.html

Noter

- 1 Last Combat Veteran of the First World War Dies at 110, *The Guardian*, onlineudg., 5.5.2011.
- 2 Mail fra Staatsbibliothek zu Berlin, Preussischer Kulturbesitz til Det Kongelige Bibliotek 24.3.2010. Det Kongelige Biblioteks Arkiv, j.nr. 2010-010968.
- 3 Niels Arne Sørensen: *Den store krig. Europæernes Første Verdenskrig*, 1. udg., 2005, s. 421.
- 4 *Aarsberetning fra Det Kongelige Bibliotek 1909-1918*, s. 15.
- 5 Litteraturen er i Det Kongelige Biblioteks Ældre Samling holdt sammen i "De brune kasser" (4 stk.), Krigssamling (KR), systematisk ordnet. Tallet 6.600 er opgjort i forbindelse med bogrevisionen efter det store bogtyveri i 1970'erne.
- 6 Draft: European Commission, Information Society and Media Directorate General. *Europeana 1914-1918: Remembering the First World War – a digital collection of outstanding sources from European national libraries. Europeana 1914-1918. Grant Agreement No 270894 [26th October 2010]. Det Kongelige Biblioteks Arkiv, j.nr. 2010-010968.*
- 7 Jamie Andrews: 'Stress and the Strain': Personal Memoires, National Narratives, and the First World War, *The Huffington Post*, onlineudg., 9.1.2014.
- 8 Europeana 1914-1918. (Your family history of World War One).
- 9 Europeana Film Gateway 1914 (Films from and about the World War One).
- 10 Ulrike Hollender og Mareike Rake: Digitale Gedächtniskultur und europäische Identität – "Europeana Collections 1914-1918", *Archives et bibliothèques de Belgique*, tome LXXXII, 1-4, 2011, s. 101.